

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Nordisk Østforum*.

Citation for the original published paper (version of record):

Engström, M. (2016)

Eldre russisk idéhistorie – fra middelalderen til opplysningstiden.

Nordisk Østforum, 30(2): 150-152

<http://dx.doi.org/10.17585/nof.v30.438>

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:du-22824>

Eldre russisk idéhistorie – fra middelalderen til opplysningstiden

Bjørn D. Nistad

Oslo: Vidarforlaget 2015

210 sider. ISBN 9788279902386

Recensert av **Maria Engström** [Fil.Dr., universitetslektor i ryska, Högskolan Dalarna, Sverige, mae@du.se]

Eldre russisk idéhistorie - fra middelalderen til opplysningstiden är en ny bok av den norska historiker Bjørn D. Nistad vars intresseområde är rysk politisk idéhistoria. Den publicerades 2015 av Vidarforlaget. År 2004 gav samma förlag ut Nistads *Russisk politisk idéhistorie fra opplysningstiden til i dag*. Den nya boken är uppföljare och ska täcka tiden från Rysslands kristnande på 900-talet till och med opplysningstiden på 1700-talet.

Den i boken studerade historiska perioden är uppdelad i tre huvudepoker (Kievriket, Moskvariket och Peters Ryssland), vilka i sin tur är uppdelade i följande mindre perioder: Kievriket (ca år 1000–1240), Tataroket (1240–slutet av 1300-talet), Moskvastaten (slutet av 1300-talet–1598), Orolighetstiden (1598–1613), Brytningstiden (1613–ca år 1700) och Det petrinska Ryssland (ca 1700–slutet av 1700-talet). Varje period behandlas i ett särskilt kapitel, men dessa kapitel är inte likvärdiga i omfång och varierar mellan 10 sider (kapitlet »Orolighetstiden») och 55 sider (kapitlet »Det petrinska Ryssland»). De övriga kapitlen ligger på ca 25–30 sider och hela boken är 210 sider lång.

Varje period representeras i Nistads bok av valda historiska händelser, litterära verk och/eller personligheter. I kapitlen »Kievriket», »Tataroket», »Moskvastaten» och »Orolighetstiden», vilka täcker perioden från och med 900-talet till och med början av 1600-talet, diskuteras en rad fornryska anonyma krönikor och folkkväden, exempelvis *Nestorskrönikan*, *Igorkvädet*, *Kvädet om slaget vid Don* och *Klagan över Moskvastatens fångenskap*. Enligt författaren läser han dessa texter i idépolitiskt perspektiv. Tyvärr anges inte alltid originaltitlar och ibland saknas informationen om årtal/årtionde då verken skapades. Som sin källa använder Nistad genomgående det ryska standardverket i 12 volymer *Pamjatniki literatury drevnej Rusi* [sv. Fornrysslands litterära verk], som initierades av den inom fältet mest framstående och inflytelserika forskaren Dmitrij Lichatjev i slutet av 1970-talet.

Kapitlen som beskriver 1600- och 1700-talen presenterar berömda personligheter som, enligt Nistad, formade periodens viktigaste idéströmningar. I kapitlet »Brytningstiden» som ägnas åt *raskol* [schismen] inom den ryska ortodoxa kyrkan och inom det

ryska samhället (andra hälften av 1600-talet) berättar Nistad om fem politiska figurer, nämligen patriark Nikon, protopop Avvakum, Simeon Polotskij, Jurij Krizjanitj och Afanasij Ordin-Nasjtjokin. Det sista och mest omfattande kapitlet som täcker hela 1700-talet presenterar fjorton namn. Bland dem finner läsaren Rysslands härskare Peter den store och Katarina den stora, berömda ryska upplysningsförfattare Gavrila Derzjavin, Denis Fonvizin, Aleksandr Radisjtjev, vetenskapsman och författare Michail Lomonosov, historiker och statsmän Vasilij Tatisjtjev och Michail Sjtjerbatov med flera. Kapitlets titel »Det petrinska Ryssland» förefaller vara mindre lyckat, eftersom det handlar till mycket stor del om 1700-talets andra hälft, perioden som brukar beskrivas som »Katarinas tid». Man skulle kunna dela upp det sista kapitlet i två. En sådan indelning skulle motsvara den vedertagna periodiseringen och passa bättre bokens struktur i övrigt.

Bokens största förtjänst är att författaren i en lättläst och lättillgänglig form presenterar många betydelsefulla ryska (eller verksamma i Ryssland) tänkare och kulturpersonligheter, som med stor sannolikhet är obekanta för bredare läsarkrets i Norden: antiklerikalen och den förste ryske »protestanten» Feodosij Kosoj, den första »panslavisten» Jurij Krizjanitj, diplomaten Afanasij Ordin-Nasjtjokin, som förhandlade fram freden i Stolbova mellan Sverige och Ryssland 1617, upplysningsfilosofen Jakov Kozelskij, den förste ryska ekonomisten Ivan Pososjkov, med flera. Ett annat mycket positivt drag i Nistads bok är att det finns många hänvisningar till källtexter.

Bokens svagare sida är avsaknaden av förankring i dagsaktuell forskning kring äldre rysk idéhistoria. De flesta vetenskapliga publikationerna som anges i litteraturförteckning är från 1950- till 1990-talet. Hänvisningar till nyaste forskning inom rysk idé- och kulturhistoria lyser med sin frånvaro. Exempelvis när Nistad diskuterar munken Filofej's berömda skrift om »Moskva som tredje Rom» (1520-talet), hänvisar han enbart till den ryska forskaren Nina Sinitsynas standardverk *Moskva Tredje Rom* (1998). I litteraturförteckningen nämns ytterligare en artikel av Nikolay Andreyev från 1959, men i övrigt finns inga andra hänvisningar till vetenskapliga publikationer om denna viktiga medeltida doktrin. Detta är en allvarlig brist, eftersom föreställningen om Moskva som Tredje Rom anses vara själva grunden för den ryska identiteten och det finns mycket forskning om den. Idag fungerar denna doktrin som ideologisk bas för ryska nykonservativa kretsar och används för att legitimera politiska handlingar. På grund av sin aktualitet studeras den mycket aktivt både i Ryssland och i väst just i idépolitiskt sammanhang, till exempel kan man nämna Marshall Poes inflytelserika artikel »Moscow, the Third Rome: The Origins and Transformations of a 'Pivotal Moment'» från 2001.

Därtill nämner Nistad varken de framstående ryska forskare inom fältet, så som Boris Uspenskij och Viktor Zjivov, eller ledande nordiska forskare som har publicerat många vetenskapliga artiklar och böcker om medeltida ryska idéströmningar och den ortodoxa idétraditionen, exempelvis Per-Arne Bodin, Jostein Børtnes och Ingunn Lunde. Dessutom är det viktigt att påpeka att boken kännetecknas av en ytlig och deskriptiv framställning och dessvärre har jag svårt att se den som originell i sin metod.

Dess genre kan definieras som ett slags förteckning över valda historiska personligheter, politiska och ideologiska verk, där varje person eller text får bara ett par sidor.

Nistads *Eldre russisk idéhistorie – fra middelalderen til opplysningstiden* har ett utpräglad populärvetenskaplig karaktär och kommer förmodligen inte att citeras i vetenskapliga sammanhang. Men boken kan ändå vara av intresse för en bredare publik, då det inte finns så många böcker i Norden som behandlar den fornryska perioden och upplysningstiden ut idéhistoriskt och politiskt perspektiv. Den kan också rekommenderas som referenslitteratur på introduktionskurser i rysk idéhistoria.